

CAVITATS DE L'ENTORN DE PALANQUES

Joaquín Almela Agost
Espeleo Club Castelló

INTRODUCCIÓ:

Aquest treball s'emmarca dins del treball de catalogació que du a terme l'Espeleo Club Castelló a nivell provincial. Aquest es va iniciar l'any 2011 quan es va voler completar el catàleg de cavitats del terme municipal de Palanques. Per a fer aquest treball s'han tingut en compte els antecedents d'exploracions, bibliografia i visites a les cavitats de la zona, a partir de les quals s'ha anat visitant i afegint altres de noves. També s'ha aportat informació inèdita d'algunes cavitats amb la inestimable col·laboració dels habitants de la població i en especial de Consuelo Ariñó, Joan Manuel Martí i Ernesto Adell que han sigut els informadors. En total s'han fet 7 visites a la població per completar aquest inventari de 18 cavitats, en el qual han participat activament alguns membres de l'Espeleo Club Castelló.

Una de les raons per les quals s'ha elegit aquesta zona de treball ha sigut la relació d'ascendència familiar amb el municipi, a més de la disponibilitat i de les dades facilitades pels informadors.

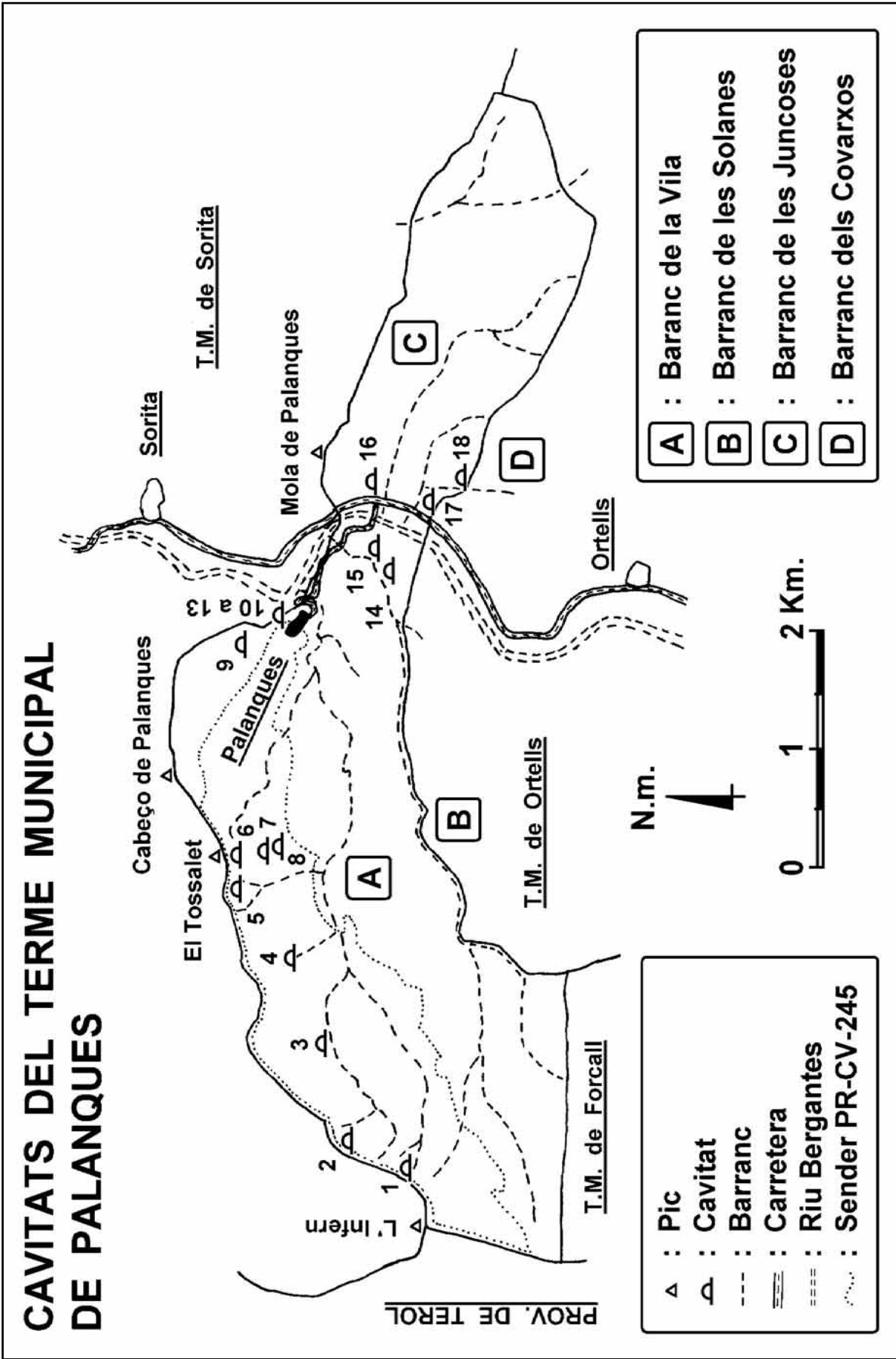
Per accedir a Palanques des de Morella cal anar per la carretera CV-14 que passa per Ortells i, posteriorment, per la carretera CV-118; a 1 quilòmetre s'arriba a la població, ubicada a 19 quilòmetres de Morella i a 121 de Castelló de la Plana.

ANTECEDENTS:

Els antecedents respecte a la catalogació de cavitats en aquest entorn són bastant escassos. Examinant la bibliografia existent, únicament en el treball arqueològic sobre la Cova de les Pintures es cita, a més de la cova referida, una relació de 7 coves dels voltants (Mesado, 1995). També en diversos mapes topogràfics apareixen topònims que, o bé directament citen la cova, o bé en fan referència indirecta quan citen un camí. També la Guia de senders dels Ports, en el PR-CV 245, ens indica una cova menuda i la cova de Mala Nit (Membrado, 2005). També es d'interès mencionar el catàleg espeleològic provincial, base de dades que reuneix totes les cavitats de les quals es té referència, on s'inclouen 14 cavitats; es pot consultar en línia a la web del ECC: www.cuevascastellon.uji.es.

Vista de la població.

MARC GEOGRÀFIC:

El terme municipal de Palanques pertany a la comarca dels Ports, en l'extrem nord-occidental de la província de Castelló i s'estén al llarg de 14,27 km²; està travessat pel riu Bergantes, que procedeix de Forcall i que pertany a la Confederació Hidrogràfica de l'Ebre. El riu actualment està catalogat com a Lloc d'Interès Comunitari (LIC). Limita pel nord amb Sorita; pel sud amb Ortells, que en l'actualitat pertany a Morella, i amb Forcall; per l'oest amb Luco de Bordón, que actualment està agregat a Castellote.

El nucli de població únic és Palanques (671 m), encara que arreu del terme hi ha alguns masos. Del relleu destaca la Mola de Palanques (774 m), el Tossalet (874), el Cabeço de Palanques (847) i l'Infern (999). Els barrancs que hi ha arreu del terme desemboquen pròxims al poble al riu Bergantes, pel vesant esquerre: de les Solanes, de la Vila i de la Tosca; per la dreta: dels Covarxos i de les Juncoses. L'orografia és bastant suau, ja que oscil·la entre els 1.000 metres del Cim de l'Infern i els 625 al riu Bergantes, amb pendents progressives, a excepció d'alguns cingles que hi ha a la part septentrional de Palanques. L'entorn encara resta afectat de l'incendi de 1994, així i tot va recuperant l'arbrat a poc a poc.

MARC GEOLÒGIC:

Representa una transició entre la part més oriental de la branca aragonesa del Sistema Ibèric i el sector meridional de la Serralada Litoral catalana. Concretament, a nivell de la província de Castelló, la ubicarem en la zona septentrional plegada, caracteritzada per estar formada per un conjunt de falles i encavalcaments de direcció E-W i NW-SE, amb un estil de plec que, bàsicament, és una successió d'antiformes i sinformes (Canerot, 1974). Principalment, durant l'era mesozoica van ser alçats i plegats els materials cretàtics per l'orogènia alpina. D'altra banda, en l'era cenozoica, a més de la fracturació, es van produir per les forces compressives durant el paleogen i posteriorment de distensió en el neogen. És per això

que abunden els plegaments aguts, que formen una successió d'anticlinals i sinclinals, i li donen una configuració variada al relleu. La fisonomia actual del paisatge respon als alçaments i enfonsaments de les dues eres i per l'acció produïda pels agents erosius externs, principalment l'hídric i l'eòlic.

Un exemple és el tram entre Ortells i Sorita, que conté 2 sinclinals, 1 anticlinal i 2 falles o fronts d'encavalcament, tots paral·lels.

Muntanyes properes a l'Infern, amb la cova de les Cabres al centre de la foto.

De les falles, una que creua pel mateix Ortells, coneguda com la falla del Castell, en la qual cavalca el conglomerat sobre la roca calcària. L'altre encavalcament va just per la cresta de la mola de Palanques. Aquestes són falles que creuen des de Palanques fins a la Tinença de Benifassà, on està el contacte entre les serralades Ibèrica i la Litoral Catalana.

Pel que fa al terreny geològic, la majoria són conglomerats del catià, entre l'oligocè superior i el miocè. Aquests mostren un aspecte variable, ja que en alguns casos s'alternen amb capes de gres i argila, i en altres són estrats més massius. A la serra de Palanques són massius i amb prou ciment calcari, amb predomini de pudinga, amb graves i còdols subarrodonits de diàmetres que oscil·len entre 2 i 15 centímetres, i alguns nòduls de ferro.

Cap als voltants del municipi predominen els materials sedimentaris del mesozoic,

NOM DE LA CAVITAT	R.R.	R.P.	PROF.	X	Y	Z
1.- Cova de les Cabres	22,0 m.	22,0 m.	+1,5 m.	733861	4509939	954
2.- Coveta de la Mala Nit	4,0 m.	4,0 m.	+1,0 m.	734223	4510671	969
3.- C. del Grèvol / C. de l'Agrèvol	8,5 m.	8,5 m.	0,0 m.	735306	4511123	792
4.- Cova de la Vila	10,0 m.	10,0 m.	+2,0 m.	735917	4511486	784
5.- C. de l'assagador d'Entretermes	5,5 m.	5,5 m.	0,8 m.	736048	4511777	855
6.- Alvenc del Tossalet	Pendent de localitzar					870
7.- Cova del Mas de Molins	6,5 m.	6,5 m.	0,0 m.	736716	4511674	802
8.- Coveta del Mas de Molins	4,0 m.	4,0 m.	0,0 m.	736719	4511653	793
9.- Cova de Cosme (zona Cosme)	6,0 m.	6,0 m.	0,0 m.	738121	4511837	702
10.- Cova del Pintó / Cova del Pintor	12,0 m.	12,0 m.	0,0 m.	738209	4511806	674
11.- Balma A / Cova de les Pintures	2,0 m.	2,0 m.	0,0 m.	738273	4511393	622
12.- Balma B	3,0 m.	3,0 m.	0,0 m.	738298	4511337	605
13.- Forat del Cossi / Forat del Gat	2,0 m.	2,0 m.	0,0 m.	738278	4511370	704
14.- Cova de Custodi	4,0 m.	4,0 m.	0,0 m.	738519	4510631	634
15.- Cova de les Solanes de la Tenda	6,0 m.	6,0 m.	+1.5 m.	738637	4510682	638
16.- Cova dels Jugadors	Actualment està destruïda			739162	4510534	628
17.- C. de Cosme (partida Teuleries)	10,0 m.	9,0 m.	+3,8 m.	739138	4510069	655
18.- Cova de la Pereta	4,7 m.	4,7 m.	0,0 m.	739316	4509962	656

concretament del cretàc inferior aptià, on conformen el paisatge, tant margo calcàries salmonades estratificades com bioclàstiques i dolomititzades. També afloren argiles blanques caolíiques en el conegut com collet de la Terra Blanca; possiblement siguen de la fàcies Utrillas. Així mateix, junt a la zona de les Teuleries hi ha dipòsits d'argiles roges del cenozoic paleocè.

En els voltants del riu Bergantes hi ha sediments de la era cenozoica, període quaternari al·luvial, amb terrasses i ventalls fluvials.

DESCRIPCIÓ DE LES CAVITATS:

A continuació amb el suport del plànol adjunt es mostren les 18 cavitats inventariades del terme municipal de Palanques i els voltants més immediats, seguint la numeració de oest a est. A l'hora de catalogar les cavitats s'ha tingut en compte principalment la toponímia tradicional; per tant, partint de les citades fonts d'informació, s'ha ampliat amb les aportacions dels informadors locals.

Les coves que es mostren manquen d'interès espeleològic en el vessant esportiu, però això no es motiu de rebuig a l'hora de fer un treball sobre una zona, ja que l'interès espe-

leològic pot recaure en altres aspectes científics com el toponímic, històric, paleontològic, biològic, geològic o etnològic.

1.- Cova de les Cabres

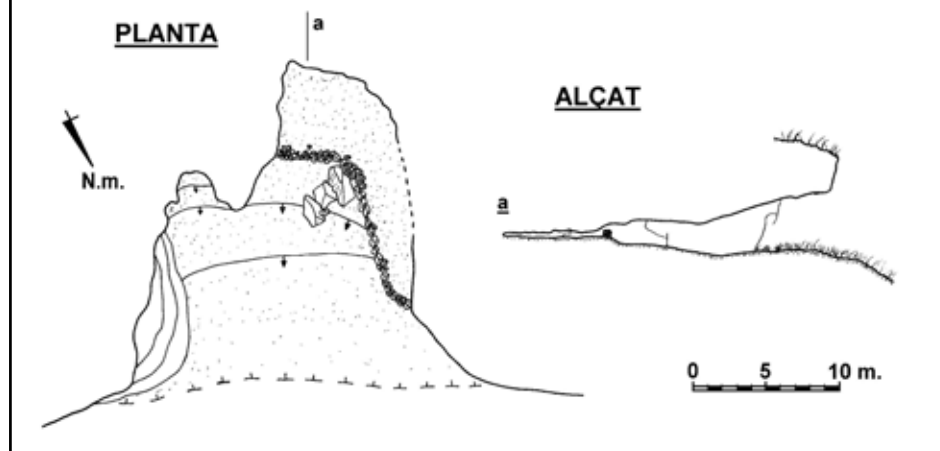
Cavitat situada en l'extrem oest del terme municipal, molt prop del cim de l'Infern (999 m), que es troba situat a 160 metres del límit provincial. La boca es visible des de la pista que ve de la Roca Tallada i es desvia cap a la dreta en el collet de l'Infern, passat el qual al voltant de 200 metres podrem observar la gran boca a la dreta, mirant cap al nord. S'observa la boca des del sender PR.

Cova de les Cabres.

COVA DE LES CABRES (Palanques).

Topografia: Joaquín Almela (Espeleo Club Castelló) - 26/01/2014

les rutes de transhumància per l'antiga via romana de comunicació.

2.- Coveta de Mala Nit

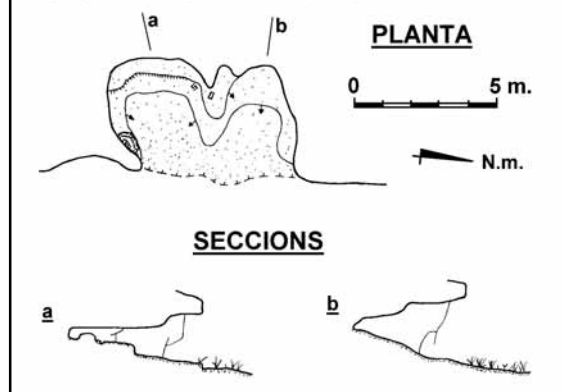
Està situada a l'assagador del collet de l'Infern, mirant cap a l'est i proper al collet de Mala Nit. L'accés és per la Roca Tallada, igual que per a la Cova de les Cabres: cal conti-

Balma gran amb boca de 24 metres de longitud per 4 metres d'alt. Excavat en conglomerats quaternaris.

A la part inicial hi ha restes d'haver tolls d'aigua que hi arribaria per degoteig des del sostre. La part inicial està formada per una balma de 15 metres de visera, on penetra la llum del sol i no hi ha foscor; és en la part de la dreta de la cova on hi ha una continuació que està tapada parcialment amb paret de pedra seca per evitar l'entrada del ramat, que segurament es guardaria en aquest indret. La continuació es possible a la part més fonda, on el sostre és de mig metre d'alt; després de passar la tanca de pedra seca comença un laminador de 30 cm d'alt que continua durant 6 m més ascendents, on la llum de l'exterior no penetra, i que també es prolonga lateralment i està separat de la balma per la paret de pedra seca. El desenvolupament total és de 22 metres, els últims dels quals són bastant inaccessibles. A l'extrem occidental de la boca hi ha una heura que trepa per les parets, cosa que contrasta fortament amb el color negre que abunda al llarg del sostre de la cova i que ens mostra clarament l'ús ramader d'aquesta; això es confirma per la proximitat a l'assagador, via pecuària que comunicava les terres d'Aragó amb les comarques septentrionals del litoral valencià en

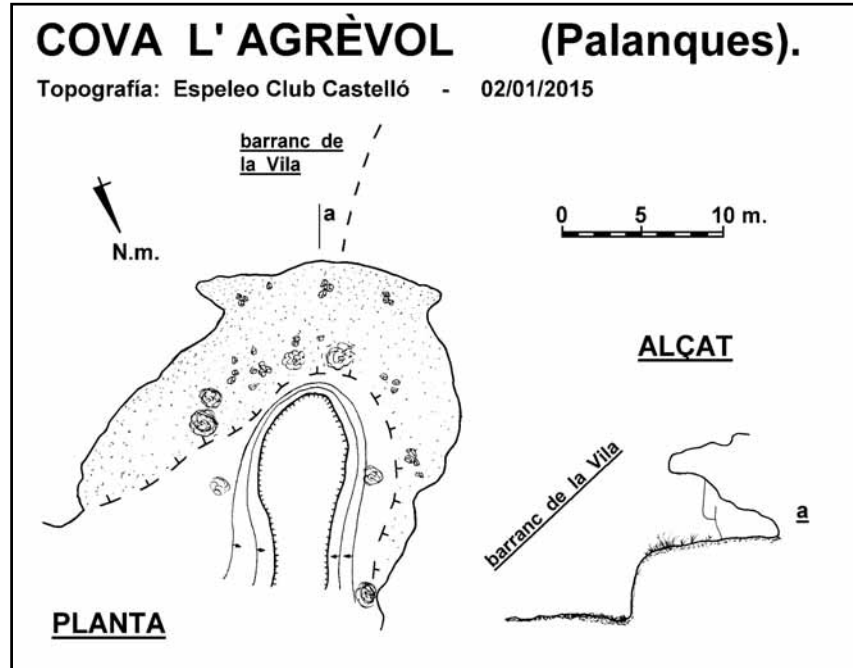
COVETA DE MALA NIT (Palanques).

Topografia: Joaquín Almela (ECC) - 27/03/2015

Coveta de Mala Nit.

nuar pel camí principal 300 metres, fins que un camí es desvia a l'esquerra; seguint el PR, continuarem fins que es converteix en senda, lloc on es pot deixar el vehicle. A la part dreta hi ha una caiguda amb un cingle d'uns 5 metres, a la base del qual està la cova. Té un desenvolupament de 4 metres; destaca a primera vista el color fosc, signe d'haver servit de refugi a pastors; s'hi pot observar una inscripció i una piletta excavada en la roca. Conta la llegenda que va ser produïda després del diluvi universal, amb la petjada d'una persona. El topònim es prou clar, ja que no hi ha a penes espai per dormir, i pel fet d'estar alta el vent és fort. Aquest mateix nom també designa la partida i els voltants.

3.- Cova del Grèvol (o de l'Agrèvol, en la pronúncia local)

Està localitzada al barranc de la Vila,

Zona oriental de la cova de l'Agrèvol, on s'aprecia l'erosió sobre els estrats de conglomerat.

Barranc de la Vila i cova de l'Agrèvol.

950 metres més amunt dels Horts i a escassos 20 metres de la font del Grèvol, que abasteix el municipi (Ribés, 2011). És una balma de gran visera que està per damunt de la font i al mateix barranc de la Vila, que hi forma un salt de quasi 10 metres. L'assagador del camí dels Comuns passa per la balma. En l'actualitat, un sender des dels Horts ens porta fins a la mateixa balma. La visera, que en el punt més fondo té 8,5 metres, 4,5 metres d'alçada i 40 metres de longitud total, es conforma en una corba tancada, com un circ que destaca per l'erosió en les roques, especialment l'olla que deixa al peu del salt d'aigua.

4.- Cova de la Vila

S'accedeix des de Palanques pel camí de la Roca Tallada fins a la font dels Horts; just on creua el barranc de la Vila, a la dreta ix un sender que puja cap al N, remuntant un barranquet. La senda que passa per la balma és coneguda com camí de la cova de la Vila. En 10 minuts s'arriba per senda a la balma. S'obri en un salt del barranc. La visera té 10 m de longitud a la part més fonda.

Destaca una obertura, com un pont de roca, que hi ha al sostre. En l'interior es va refugiar gent dels masos propers durant la Guerra Civil (Viciano, 2013).

5.- Cova de l'assagador d'Entretermes

Aquesta balma s'ubica a la serra de Palanques, a la cresta que limita amb el terme de Sorita. S'accedeix des de la Creu dels Espigolars, en direcció a la Roca Tallada seguint el sender PR-CV 245 que ix de la població; el trobarem al sender marcat passats 500 metres el cim del Tossalet i abans del collet de Vila-roja.

Es tracta d'una balma que devia servir d'aixopluc per als pastors i actualment de refugi per a cabres. La cavitat s'obri en conglomerats puddingues i té una profunditat total de visera de 5,5 metres i una longitud de 13 metres amb una alçada màxima de 1,35 metres, que mira direcció nord. El sostre apareix parcialment ennegrit a causa de l'ús com a refugi de pastors, ja que es troba en l'assagador del collet de l'Infern o de l'assagador d'Entretermes. Es proposa aquest topònim per la proximitat a l'assagador; a més, la cova limita amb el terme de Sorita.

6.- Alvenc del Tossalet

Aquest avenc es troba a la part alta del cim del Tossalet, al voltant de 870 metres d'alçada; és un forat circular d'1 metre de diàmetre, que va ser tapat amb lloses per evitar desgràcies. Quan es tiraven pedres, aquestes tardaven a arribar a la base del pou, ja que

Sender PR-CV 245 al pas per la cova de l'assagador d'Entretermes.

xocaven amb les parets un bon temps. En l'actualitat està pendent de localitzar.

7.- Cova del Mas de Molins

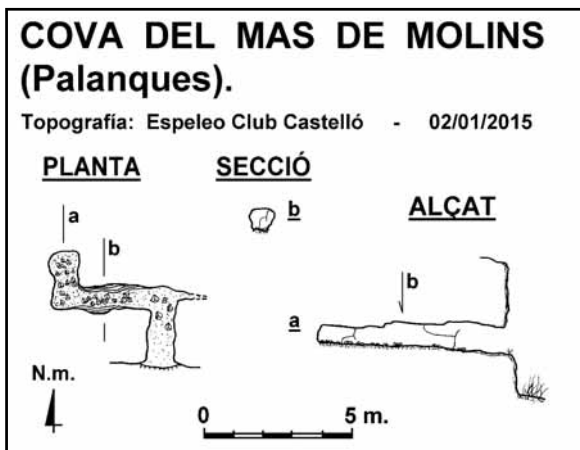
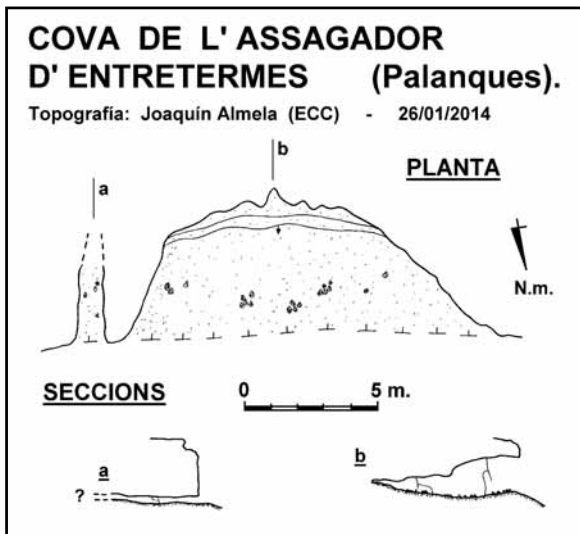
Cavitat situada en el vessant sud del

sòl terròs i ascendent, fins als 4 metres. Mostra restes d'haver-se fet foc dins, possiblement pel seu ús per pastors o en temps de perill. La roca és de conglomerat pudinga, amb diàmetre dels còdols inferior a 0,1 metres.

Tossalet, visible i just dalt del dipòsit de purins que hi ha a vora de la pista de la Roca Tallada. Coveta de 6,5 metres de recorregut, en forma de 4, d'un metre i mig d'alçada. La boca mira cap al sud, és circular, de 0,8 metres d'alt per 0,7 metres d'ample. Queden restes d'haver-se fet foc dins, ja que apareixen parets i sostre fumats.

8.- Coveta del Mas de Molins

Està ubicada uns 20 metres més avall de la cova del Mas de Molins, a la base dels cingles rocosos més meridionals. Boca de 2 x 0,7 metres que dona pas a una estança de menys d'un metre d'alt, amb el

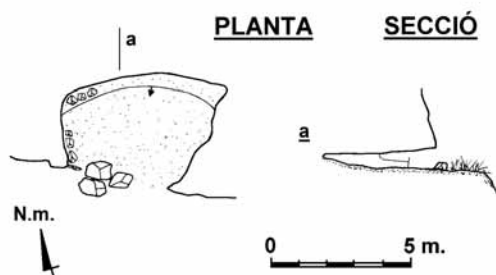

Boca de la cova del Mas de Molins.

COVETA DEL MAS DE MOLINS (Palanques).

Topografia: Joaquín Almela (ECC) - 27/03/2015

La boca està rodejada per una paret de pedra en sec que oculta molt la localització; servia per guardar la ramera. Al seu interior es van refugiar 3 famílies, unes 20 persones, durant el pas del front de la Guerra Civil, el març-abril de 1938 (Viciano, 2007 i 2013). Durant l'estada hi va néixer un xiquet. Al seu interior hi ha cisellada una creu en la roca.

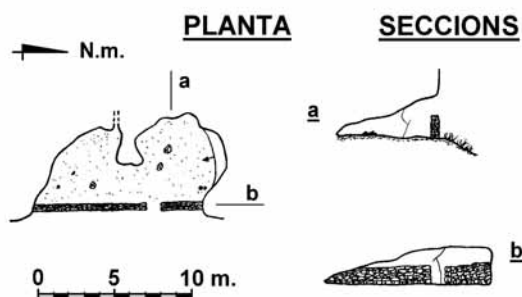
10.- Cova del Pintor (o del Pintó, en la pronúncia local)

Està localitzada a les Comes, al nord de Palanques, enfront de la Venta de Càrpio, a l'altra part del riu, a la base del cingle. Per accedir a la balma s'ha d'agafar l'assagador del mas de Fuster de Baix, justament a l'inici, a la revolta de la carretera d'abans d'arribar a Palanques; després cal seguir per la base del cingle i sobrepassar el barranquet de la Tosca uns 300 metres.

La gran boca de la balma té 43 metres de longitud per 11 metres d'alçada mitjana. La profunditat de la visera és de 12 metres. Hi ha constància que a l'interior s'han arribat a guardar al voltant de 500 ovelles; també hi ha una estança condicionada per al pastor, a més de la tanca ramadera de pedra en sec, hi ha una tanca metàl·lica, prova que en la actualitat continua en ús. Un altre accés és pel camí de la Cova del Pintor, que s'agafa a la Venta de Morelló. La cova, que es troba situada al terme municipal de Sorita, ja que el límit municipi-

COVA DE COSME (Palanques).

Topografia: Espeleo Club Castelló - 25/08/2012

9.- Cova de Cosme (Zona Cosme)

Està situada dalt del cingle on es troba la cova del Pintó, però 100 metres més endins, en un cingle menut. El millor accés és per les Comes, després de passar el barranquet de la Tosca i seguir per la part de dalt del cingle, fins a un replà amb bancals on es pot endinsar fins el segon cingle, on trobem la tanca que té la cova. La boca, que fa 10x2,5 metres, mira cap a l'est, amb una profunditat de visera de 6 metres.

Entrada de la cova de Cosme.

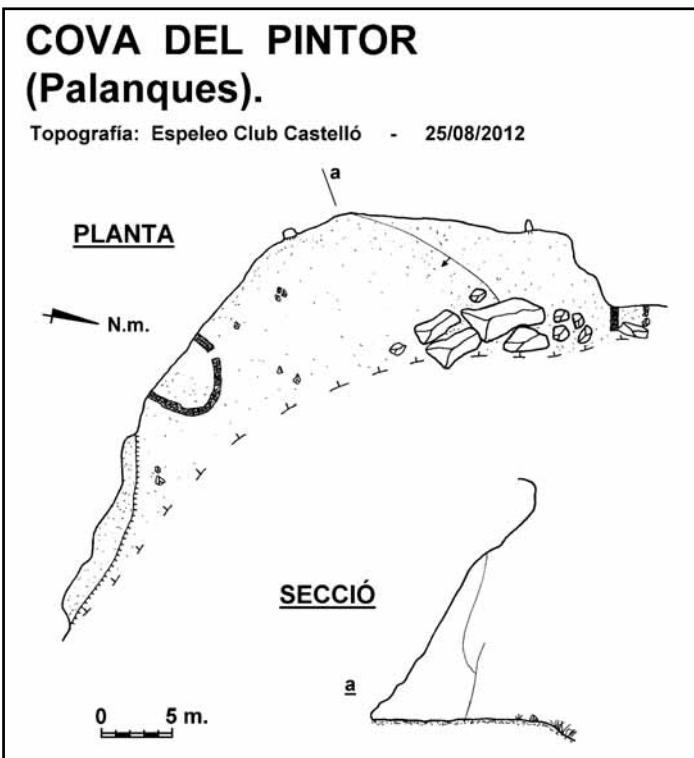
Cova del Pintó amb el fogueral per al pastor.

pal passa per dalt del cingle, està oberta en calcària cretàtica inferior de l'aptià.

11.- Balma A o Cova de les Pintures

Localitzat a escassos 40 metres al nord

del cementeri, a la part intermèdia del cingle conegut com Cantil del Romeral, a 2 metres penjat sobre la base del cingle. És fàcil d'identificar per la reixa que protegeix les pintures rupestres i pels esglaons d'accés. Hi ha panells explicatius de les figures pintades. Està al terme de Sorita, ja que es troba sota la cresta.

Boca de 6,2 x 2,5 metres. La profunditat a què arriba és de 2 metres. Destaca únicament per l'interès arqueològic de les pintures rupestres que hi ha i que es van incloure l'any 1998 en la declaració de Patrimoni de la Humanitat per la UNESCO, dins de l'art rupestre llevantí (Mesado, 1995). En el llibre citat de Norberto Mesado, s'hi fa una explicació molt detallada dels fenòmens pictòrics. La clau està dipositada a l'Ajuntament, que es facilita si es demana permís.

12.-Balma B

Es troba a la base del Cingle, just davall del cementeri i més al sud que la balma A, i també té una reixa metàl·lica de protecció de les pintures murals, per evitar agressions. La balma té 3 metres de visera màxima i 12

Balma A, o cova de les Pintures.

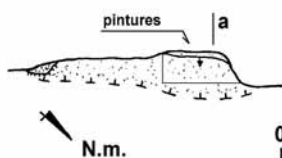
metres de longitud. La protecció de les pintures rupestres que hi ha a l'interior només ocupa 5 metres de longitud i 1,5 metres d'ample. Pels voltants és molt freqüent trobar cabres salvatges, a causa de la proximitat del riu.

dien arrecerar fins a 2 joves dins mentre altres alçaven una paret de pedra que podia arribar a cobrir-los i a tancar l'entrada. Era considerat com un joc de risc per als joves, ja que per accedir al forat havien de despenjar-se d'una savina des de la part alta del cingle.

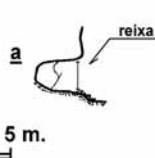
ABRIC B del CINGLE DE PALANQUES (Palanques).

Topografia: Espeleo Club Castelló - 24/08/2012

PLANTA

SECCIÓ

13.- Forat del Cossi o Forat del Gat

Es troba a la part alta del Cingle, pel Romeral, darrere del cementeri i a 20 metres al sud de la cova de les Pintures.

Està format per un conjunt de formes erosives de poca fondària, penjades en un cingle. El Forat té entre un i dos metres on es po-

Fenòmens erosius del Forat del Cossi o del Gat

Cova de Custodi, amb els seus processos clàstics.

Cova de les Solanes de la Tenda.

14.- Cova de Custodi

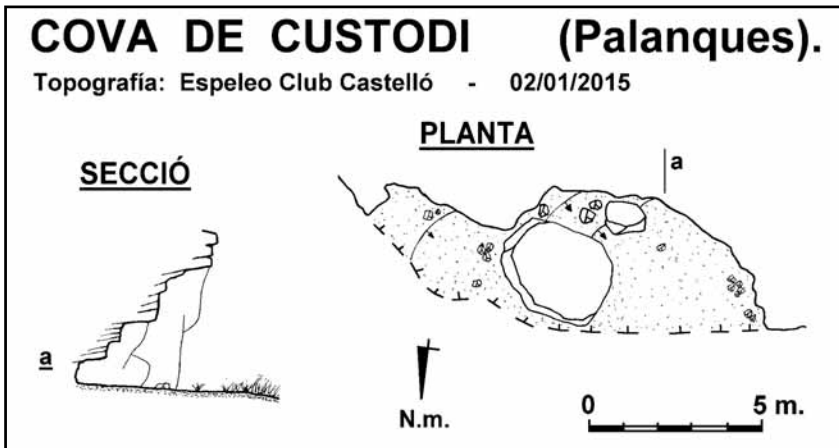
Té el mateix accés que la cova de les Solanes de la Tenda, però 150 metres aigües amunt, al marge dret del barranc de les Sola-

15.- Cova de les Solanes de la Tenda

Balma oberta al costat dret del barranc de les Solanes (seguint la direcció de l'aigua), 300 metres més amunt de la carretera CV-118, al punt quilomètric 0,7, enfront d'una casa de pedra en sec, i just davall de les granges en una corba tancada del barranc.

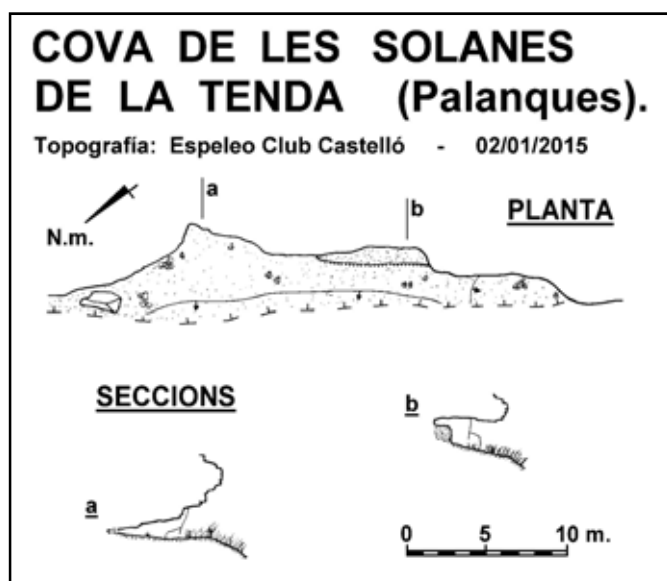
De visera modesta, sols arriba a 6 metres a la part més fonda i 30 metres de longitud total; la fondària varia considerablement. No hi ha restes d'haver tingut un ús humà.

La part fonda, que profunditza, està composta de margues de fàcil erosió amb una fracció argilosa impermeable, que fa que filtre l'aigua.

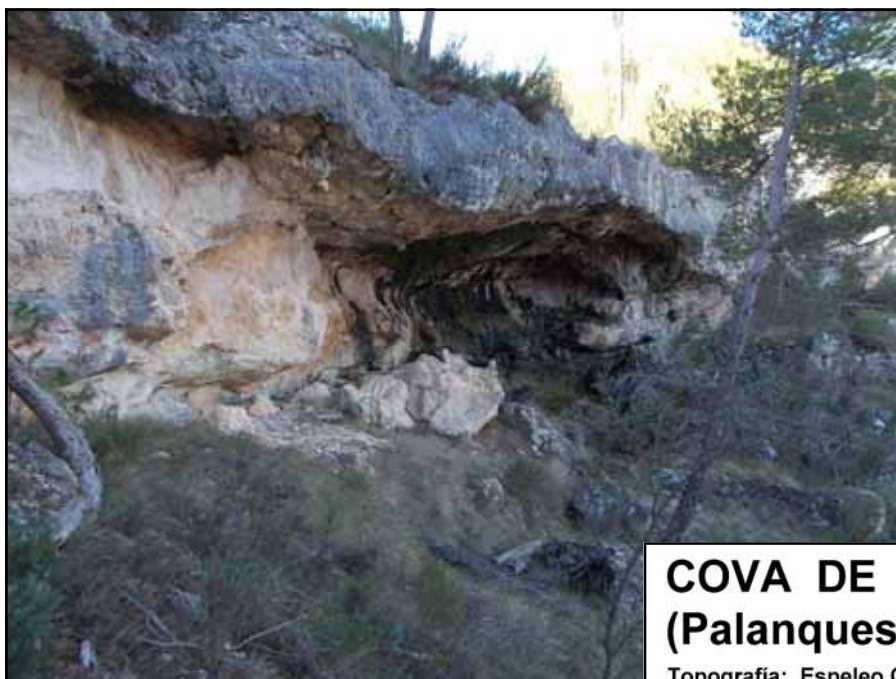
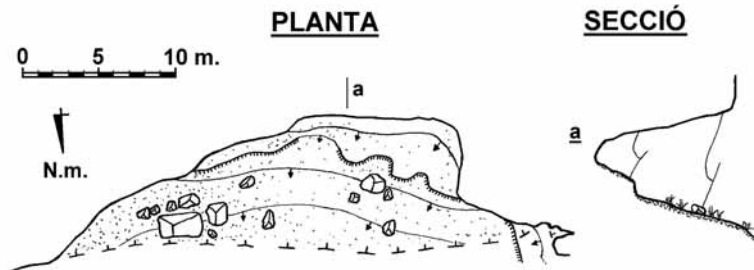
nes. És una petita balma d'escassos 4 metres de visera, amb una boca de 12 x 3,5 metres. Està oberta en estrats amb roca calcària del cretàc inferior aptià que es cabussen al NE amb una inclinació de 20 a 25 graus amb un espessor de 0,25 metres.

Com a curiositat, es pot dir que en les roques despreses a l'interior es troben bioclasts o icnofòssils formats per bioturació, concretament del grup *Fodinichnia* de l'espècie *Chondrites* sp.; i això és perquè en el passat hi havia organismes, com ara els cranys que captaven l'aliment dels sediments. S'observen uns patrons ramificats molt semblants, que són estratègies que s'hi van produir per evitar la repetició en la recerca d'aliment. No són més que galeries produïdes per animals en el fang on s'han fossilitzat els materials que han reomplert les galeries. La traça de branques rectes indica que l'ambient sedimentari era ric en nutrients.

COVA DE COSME -zona Teuleries- (Palanques).

Topografia: Espeleo Club Castelló - 25/08/2012

Cova de Cosme, zona de les Teuleries.

16.- Cova dels Jugadors

Actualment està destruïda per l'ampliació de la carretera CV-14; estava molt prop de l'actual parada d'autobús de Palanques, al costat del pont del riu Bergantes. Servia d'aixopluc en dies de pluja quan esperaven l'autobús o el correu. Segons conten, dins cabien fins a 4 persones. El topònim li ve del fet que, mentre esperaven l'autobús, els veïns jugaven dins la cova.

17.- Cova de Cosme (partida de les Teuleries)

Gran balma visible des de la carretera CV-14 a l'alçada del pont d'entrada a Palanques, està situada a escassos 90 metres de la carretera. La boca mira cap al nord i té unes dimensions de 32 metres d'ample per uns 7 metres d'alçada màxima a la zona central. La visera té una profunditat màxima de 9 metres

en planta i 3,8 metres de desnivell. A l'interior hi ha formacions creades pel degoteig de l'aigua que es filtra de la roca, possiblement seria aprofitat pels pastors com a sestador.

18.- Cova de la Pereta

Es troba localitzada més amunt de les Teuleries, al mateix barranc dels Covarxos, a la part baixa d'un salt. Dins de la balma es troba la font de la Pereta.

Per accedir cal agafar l'antic camí de les Juncoses i seguir 150 metres per desviar-nos a la dreta barranc amunt fins al mateix saltador. Concretament, l'abric es troba al límit municipal, ja que la part alta del saltador del barranc pertany a Morella. La balma es feia servir com a aixopluc, a més d'aprofitar la font i els tolls on encara ara s'emmagatzema

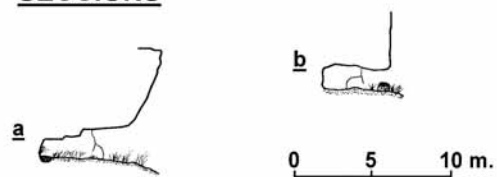
COVA DE LA PERETA (Palanques).

Topografia: Espeleo C. Castelló - 02/01/2015

PLANTA

SECCIONS

Cova de la Pereta, amb el salt d'aigua glaçat.

l'aigua, malgrat la sequera actual; a més, resten parets de pedra en sec amb un compartiment. La balma s'obri en roca sedimentària paleògena amb conglomerats pudingues.

Té una visera de 4,7 metres en la part més fonda i 27 metres de longitud. Cal destacar que el salt del barranc està en un sinclinal amb direcció E-W i que el seu eix està constituït per conglomerats Oligocens.

CLASSIFICACIÓ ESPELEOGENÈTICA:

Quan parlem de balmes ens referim a fenòmens de poc recorregut, ja que per als habitants de Palanques tots els fenòmens horitzontals són coves. En aquest estudi són la tipologia més abundant, a causa, principalment, del tipus de roca. La formació s'origina, principalment, per l'erosió diferencial sobre estrats amb predomini horitzontal.

Entre les característiques d'aquestes cavitats està l'escassa fondària i les àmplies dimensions de la boca, que demostren que la seua formació va ser causada per l'erosió; és a dir, els factors geològics externs actuen dèbilment en parets verticals que van apareixent amb els desplaçaments corticals a la zona, igual que passa en els barrancs.

CONCLUSIONS:

La informació que es recopila en aquest treball queda a disposició de futures generacions i per a tot aquell curiós que desitge conèixer aquest patrimoni.

Malauradament, tant la localització com el topònim estan en perill de desaparició. Ara, però, aquest treball pot ser emprat com a base per a futurs estudis en altres disciplines científiques, lúdiques i també per al turisme rural. La informació recollida al llarg d'aquests 5 anys no està completa i queda oberta a nous informadors i descobriments que pugen trobar altres fenòmens subterranis. De les 18 cavitats estudiades, cap sobrepassa els 30 metres i no tenen fondària; més prompte

són de morfologia ascendent. Resta localitzar l'avenc del Tossalet.

BIBLIOGRAFIA:

- ARASA I GIL, F. (2010): *La via romana de la Roca Tallada (Palanques, Castelló). El paper de la ciutat de Lesera en les comunicacions entre la vall de l'Ebre i la zona nord de la costa valenciana*. Archivo de Prehistoria Levantina Vol. XXVIII: p. 327-357. València.
- CANEROT, J. (1974): *Recherches géologiques aux confins des Chaines Ibériques et Catalanes*. Espagne. Tesi doctoral. Universitat Paul Sabatier. Tolosa de Llenguadoc.
- MEMBRADO, J.J; PUIG, A. (2005): *Guía de senderos homologados de Els Ports-Maestrat* Vol. I. Asociación Portmader. Castelló.
- MESADO, N. (1995): *Las pinturas rupestres naturalistas del "Abrigo A" del Cingle de Palanques (Els Ports)*. Diputació de Castelló.
- RIBÉS PALLARÉS, J.M. (2011): *La toponímia del Bosc i la Devesa de la Serra d'en Galceran*. Actes de la IV Jornada d'Onomàstica. Vila-real, 2010: p. 359-382.
- VICIANO, J. LL. (2007): "Amagaments en cavitats a la guerra de 1936/39". Revista *BERIG*, 8: p. 61-80.
- VICIANO, J. LL. (2013): "Amagaments en cavitats a la guerra de 1936/39 (2ª part)". Revista *BERIG*, 13: p. 3-10.